

nja glavne rive, 1895. i gradnja ribarnice, 1911. izgrađena je električna centrala na Svetom Martinu, a 1908. telefonska linija koja je povezivala Mali i Veli Lošinj sa Suskom. Jedan od značajnijih radova bio je prokop tjesnaca i izgradnja mosta na Privlaci, koji je započeo 1927. godine. Time je glavna lošinjska uvala Augusta povezana s Kvarnerićem. Vodovod iz jezera Vrane bio je projektiran još 1908., no dovršen je tek 60-ih godina 20. stoljeća. Jednako se dogodilo s cestom za Porozinu, koja je završena i otvorena tek 1968. godine.

U posljednjemu poglavlju, „Povezanost s kopnom“ (293–300), autorica ukazuje na to da su luke Maloga i Veloga Lošinja bile povezane svakodnevnim parobrodskim linijama iz Trsta do Pule i Rijeke. Jedna od važnijih novosti nakon Prvoga svjetskog rata bila je zračna veza, koja je uspostavljena 1926. godine. Za samo jedan sat moglo se doći iz Trsta u Mali Lošinj hidroavionom kompanije S.I.S.A. (Società Italiana Servizi Aerei) braće Cosulich. Iste godine bila je uspostavljena i linija sa Zadrom.

Knjiga i *I primi cinquant'anni di turismo a Lussino* vrijedan je doprinos proučavanju ne samo povijesti turizma već i kulturno-povijesne baštine otoka. Zahvaljujući iscrpnoj fotografskoj i grafičkoj dokumentaciji rekonstruirani su povijesni događaji i turističke usluge koje su se nudile posjetiteljima krajem 19. i početkom 20. stoljeća. Ovo višestruko zanimljivo i korisno djelo bit će od velike pomoći svima koji istražuju povijest Lošinja, a posebice će pomoći lokalnome stanovništvu i budućim naraštajima da bolje upoznaju i očuvaju tradiciju kraja za koji su se njihovi preci toliko borili.

Vanessa Toić

Narodnooslobodilački pokret na Bujštini – Il movimento popolare di liberazione nel Buiese, Uredništvo / Redazione Anton Kosmina, Slaviša Šmalc, Neven Ušumović, Umag – Umago: Gradska knjižnica Umag – Biblioteca Civica Umago, 2016., 423 str.

Dvojezični zbornik zbirka je radova više znanstvenika, suvremenika i sudionika događaja Drugoga svjetskoga rata na Bujštini. Povijest ovoga velikoga nakladničkog projekta možemo podijeliti u tri faze. U prvoj se fazi 1985. – 1989. prikupljala i uređivala građa te su se pisali prilozi za zbornik. Uslije-

dila je pauza do 1999., kada se ponovno pokušalo pokrenuti projekt tiskanja zbornika. Projekt je konačno finaliziran od 2014. do 2016., kada se prikupila i selektirala razasuta građa i pripremila za tisak.

Sadržajno je zbornik podijeljen na tri dijela – na historiografski dio (22-161), sjećanja sudionika događanja (166-289) i priloge (294-313). U uvodnom su dijelu „Zahvala predsjednika Udruge antifašista Bujštine“ Antona Kosmine (10-11) i „Riječ urednika“ (12-19), u kojoj jedan od urednika, Neven Ušumović, objašnjava kronologiju nastanka zbornika i njegovu sadržajnu strukturu.

Prvi dio zbornika sadrži devet historiografskih radova, od kojih sedam potpisuje Antun Giron. Šest ih je napisao samostalno, a sedmi u suautorstvu s Vinkom Antićem.

Prvi je prilog „Utemeljenje i razvoj NOB-a“ (22-36), u kojem Giron opisuje političke događaje i razvoj narodnooslobodilačke borbe (NOB) od druge polovine 1941. pa sve do studenoga 1943. te utjecaj ideja narodnooslobodilačkoga pokreta (NOP) na narod Bujštine. Poseban je naglasak stavljen na događaje iz rujna 1943. i narodni ustanak nakon pada Italije te upad njemačke vojske na oslobođeni teritorij Istre. U drugom prilogu, „Razvoj NOR-a i socijalističke revolucije“ (37-53), Giron se bavi razdobljem od listopada 1943. pa do svibnja 1945. Nakon formiranja njemačke okupacijske uprave započeo je proces konsolidacije snaga NOP-a u Istri i na samoj Bujštini. U radu su opisane aktivnosti prilikom uspostave organa „narodne vlasti“ i partizanskih jedinica te odnosi između vojnih i političkih snaga na tom teritoriju do završnih operacija Četvrte jugoslavenske armije i sloma nacifašističkih snaga. Antun Giron i Vinko Antić autori su trećega priloga, „Komunistička partija Hrvatske – organizator i rukovodeća snaga NOB-a“ (54-66), koji predstavlja prikaz aktivnosti Komunističke partije Hrvatske (KPH) tijekom Drugoga svjetskog rata na teritoriju Istre te same Bujštine. U tekstu su objavljeni glavni pravci razvoja KPH shodno nacionalnoj strukturi istarskoga stanovništva. Posebno je obrađena aktivnost KPH na Bujštini te odlazak komunista u NOB.

Antun Giron je autor i četvrtoga priloga, „Razvoj i rad narodnooslobodilačkih odbora“ (67-80), u kojemu opisuje stvaranje, razvoj i aktivnosti narodnooslobodilačkih odbora (NOO) od kraja 1943. pa sve do svibnja 1945. Prikazana je i organizacijska struktura na teritoriju Buja i Umaga. „Omladina i omladinske organizacije u NOB-u“ (81-90) Gironov je prilog u kojem

su opisani načini odlaska omladine Bujštine u narodnooslobodilački pokret od druge polovine 1943. Veliku je ulogu u odlasku bujštinske mladeži u NOP imalo osnivanje Ujedinjenoga saveza antifašističke omladine Hrvatske (USAOH) i Saveza komunističke omladine Jugoslavije (SKOJ). U prilogu je prikazan nastanak i organizacijska struktura pokreta te djelovanje USAOH-a i SKOJ-a na prostoru Buja i Umaga. Peti je prilog Antuna Girona „Organizacija opskrbe i provođenje sabirnih akcija za jedinice NOVH“ (91-96), u kojem opisuje kako su NOO-i u suradnji s drugim antifašističkim organizacijama prikupljali namirnice, sanitetski i drugi potrebni materijal za partizanske postrojbe. Navedeni su i podaci o količini prikupljenoga materijala te novčanih sredstava na području Buja i Umaga. Posljednji Gironov prilog, „Završne operacije 4. armije JA“ (97-101), govori o završnim operacijama na području Like te Rijeke, Istre i Trsta. U sklopu su tih operacija dijelovi 1. bataljuna Operativnoga sektora za Istru razoružali neprijateljske snage u Bujama, Umagu i Novigradu. Posljednja njemačka postrojba predala se 6. svibnja 1945. u predjelu rta Savudrija.

Tekst „La Comunità Italiana nel vortice del conflitto: 1943 – 1945 (frammenti del libro „La Comunità Nazionale Italiana“, CRS – Rovigno 2008)“ (102-149) Ezia i Luciana Giuricina kronološki opisuje aktivnosti pripadnika talijanske nacionalne zajednice od 1943. do 1945. Na teritoriju Istre i Julijske krajine djelovale su dvije bitno različite koncepcije otpora i oslobodilačke borbe: za Hrvate i Slovence nacionalna i socijalna borba revolucionarnoga radikalizma, a za Talijane širom Italije nakon 8. rujna 1943. socijalna borba, prvenstveno usmjerena na protjerivanje nacista i fašista. Jugoslavenski je otpor bio monopol KPJ-a, a u mjestima s većinskim talijanskim stanovništvom osim komunista aktivno su djelovale i druge antifašističke grupacije. Talijanska unija osnovana je 10. ili 11. srpnja 1944., a potom je *Il Nostro Giornale* 9. rujna službeno postao njezino glasilo. U narednim je godinama Talijanska unija Istre i Rijeke (TUIR) poslužila vlasti da organizira i usmjerava Talijane koji su ostali živjeti u Jugoslaviji, što znači da je imala samo simboličku i predstavjačku ulogu. S vremenom će TUIR krenuti putem emancipacije.

Davor Mandić autor je posljednjega, devetoga, priloga „Kotarevi Buje i Umag u partizanskom tisku Istre“. Tijekom Drugoga svjetskog rata teritorij Buja i Umaga nije imao vlastite novine te su se informacije prenosile tadašnjim glasilima kao što su bili *Glas Istre*, *Naše novine*, *Jedinstvo mladih*, *Mi*

mladi, Istranka te Istarska žena. Autori tih članaka dijele aktivnosti NOP-a Buja u tri tematske kategorije: tekstovi o političkoj situaciji na području Buja i Umaga, članci s detaljima o stradanjima i akcijama na bojištu i u pozadini te prigodni članci o načinima obilježavanja značajnih datuma, praznika i obljetnica, sjećanja na poginule drugove koji su se istaknuli radom, junaštvom i samoprijegom. Autor posebno ističe da su postojale novine na službenom hrvatskom i talijanskom jeziku kao pokazatelj ujedinjenja dvaju naroda u borbi za slobodu, ali i na dijalektu, što je pomoglo širem informiranju čitatelja.

Drugi dio zbornika, „Sjećanja sudionika radničkog pokreta, NOR-a i socijalističke revolucije“ (166-289), odnosi se na 43 memoarska zapisa sudionika Drugoga svjetskog rata na području Bujštine. Ta su sjećanja najvećim dijelom prikupili i obradili tada stručni suradnici Muzeja narodne revolucije Istre iz Pule Davor Mandić i Nevio Šetić. Svoja su sjećanja u ovom Zborniku napisali: Armando Andreašić, Mario Barak, Edoardo Basanese, Antonio Biloslavo, Ivan Blaškić (u suradnji s Antonom Carrarom i Umbertoom Jugovcem), Inocente Brajko – Ino, Ivan Bubić, Valentino Cimador, Angelo Codiglia, Anita Čepak, Vittorio Favretto, Anton Gorjan, Vittorio Gržević, Paula Jelčić, Mario Jerman, Ivan Klarić – Ivo, Milan Klobas, Anton Klun, Petar Kraljević – Faturin, Petar Kraljević – Starina, Marijan Krčelić, Edidijo Kušće, Aldo Limoncin, Jure Makovac, Marija Markežić, Ana Markežić, Erminio Medica, Ivan Medica, Enrico Morgan, Balilla Pelizzon – Giorgio, Alma Pikunić, Pietro Posar, Ivanka Pucer, Claudio Sain, Angela Sinković, Petar Sinković, Marija Sošić – Belašić, Anton Šker, Milica Štefan, Mario Štokovac, Danica Turković – Dunja, Ivan Turković i Celestino Valenta.

U trećem se dijelu zbornika nalazi devet priloga (294-393). Bruno Flego, Luciano Giuricin i Ottavio Paoletić su napisali „Biografije sudionika u Španjolskom građanskom ratu“ (294-299), a Davor Mandić, Nadia Moratto, Lino Šepić, Nevio Šetić i Lucia Ugussi sastavili su „Biografije istaknutih sudionika radničkog pokreta i NOB-a“ (300-306). „Popis palih boraca, žrtava fašističkog terora, zarobljenih i deportiranih stanovnika te logoraša s teritorija Bujštine“ (307-351) s napomenama napisali su Branko Gulin i Davor Mandić, dok je „Partizanska skloništa, punktove, baze i centre“ (352-356) na području Bujštine obradio Branko Gulin. Dva posljednja priloga, „Spomenici NOB-a“ (356-357) i „Spomen-ploče, spomen-obilježja,

biste“ (357-394) napisao je Davor Mandić. Zbornik završava „Kazalom imena“ (395-423).

Vrijednost je ovoga izdavačkog projekta značajna iz nekoliko razloga. Zbornik je utemeljen na arhivskoj građi i sekundarnim izvorima te je stoga prilog koji će zanimati svakoga povjesničara koji se bavi ovom problematikom i inače problematikom nacionalne povijesti 20. stoljeća. U zborniku su od zaborava sačuvane priče izravnih aktera toga vremena, a prikazane su i nove perspektive i znanstveni pristupi koji tematici NOP-a pristupaju na istraživački način i iznova opisuju dinamiku odnosa moći na Bujštini u Drugom svjetskom ratu.

Igor Jovanović

Roberto Covaz, Oleg Mandić: posljednji dječak iz Auschwitza,
prijevod s talijanskog jezika Ruggero Persić i Ivanka Persić, Rijeka:
Grafika Zambelli, 2017., 143 str.

U siječnju 2017. tiskan je hrvatski prijevod knjige novinara tršćanskoga lista *Il Piccolo* Roberta Covaza *Oleg Mandić: posljednji dječak iz Auschwitza*. U uvodnoj natuknici ističe se zahvala autoru i talijanskom izdavaču Biblioteca dell'Immagine na ustupanju prava prijevoda i objavljivanja bez naknade. Prvo, talijansko izdanje (Oleg Mandić, *L'ultimo bambino di Auschwitz*, a cura di Roberto Covaz) tiskano je u siječnju 2016.

Prvi dio knjige podijeljen je u sedam poglavlja u kojima je ispričano proživljeno iskustvo Olega Mandića, tada dječaka, od uhićenja u obiteljskoj kući do izlaska iz logora Auschwitz. Oleg Mandić rođen je 1933. u istarskoj hrvatskoj obitelji podrijetlom iz Kastva, a djetinjstvo je proveo u Opatiji. U prvom poglavlju „Ja, posljednji dječak“ (7-10) Mandić se prisjetio događaja zbog kojega je prekinuo desetogodišnju šutnju i počeo govoriti o svom stravičnom iskustvu proživljenom u zloglasnom logoru.

Poglavlje „Moj život, moja porodica“ (11-16) posvećeno je upoznavanju Olega Mandića i njegove obitelji te je u kratkim crtama opisana obiteljska povijest. Mandić je istaknuo da otkad drži predavanja o svom zarobljeništvu u Auschwitzu, uvijek tumači slušateljima da holokaust nije samo židovski, iako su Židovi podnijeli najveći teret, već da je to patnja i muka svih koji su